

مناظر میراثی و یادمانی ملی

گونه‌شناسی و نحوه تحقق شاخصه‌های کیفی مکان

تألیف:

دکتر منصور یگانه

(عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت مدرس)

دکتر نغمه متولیان

سرشناسه	یگانه، منصور، ۱۳۵۸-
عنوان و نام پدیدآور	مناظر میراثی و یادمانی ملی؛ گونه‌شناسی و نحوه تحقیق شاخصه‌های کیفی مکان / تألیف منصور یگانه، نغمه متولیان. تهران: دانشگاه هنر ایران، ۱۴۰۳ [۸]، ب، ۲۰۰ ص.: مصور (رنگی). ۹۵-۹۶-۶۵۱۳-۶۰۰-۹۷۸ صفحه
مشخصات نشر	۹۵-۹۶-۶۵۱۳-۶۰۰-۹۷۸
مشخصات ظاهری	فیفا
شابک	کتابنامه: ص. ۱۸۷-۲۰۰.
وضعیت فهرست‌نویسی	مناطق میراث جهانی
یادداشت	World Heritage areas
یادداشت	مناطق تاریخی
موضوع	Historic districts نشانه‌شناسی و معماری Semiotics and architecture سمبولیسم (معماری) Symbolism in architecture متولیان، نغمه، ۱۳۷۰-
شناسه افزوده	CC۱۳۵
رده‌بندی کنگره	۳۶۳/۶۹
رده‌بندی دیوپی	۹۷۹۷۹۲۱
شماره کتابشناسی ملی	فیفا
اطلاعات رکورد کتابشناسی	

نام کتاب	مناظر میراثی و یادمانی ملی؛ گونه‌شناسی و نحوه تحقیق شاخصه‌های کیفی مکان
تألیف	دکتر منصور یگانه، دکتر نغمه متولیان
صفحه‌آرا	توفیق مالکی
چاپ	اول، ۱۴۰۳
بها	۳۰۰۰۰۰ ریال
شمارگان	۲۰۰
قطع	وزیری
شابک	۹۵-۹۶-۶۵۱۳-۶۰۰-۹۷۸

ناشر

تهران، خیابان حافظ، خیابان شهید سرهنگ سخایی،
بعد از تقاطع ۳۰ تیر، شماره ۵۶
تلفن: ۶۶۷۲۵۶۸۲ (۰۲۱)
کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.
مسئولیت مطالب به عهده نویسنده است و لزوماً دیدگاه‌های دانشگاه هنر را
منعکس نمی‌کند.

بیشگفتار	الف
فصل اول: مفاهیم پایه	
۱-۱- مقدمه	۳
۲-۱- نشانه شهری	۳
۳-۱- نماد ملی	۶
۴-۱- مناظر یادمانی	۱۰
۵-۱- مناظر میراث	۱۴
۱-۵-۱- اهمیت مناظر میراثی	۱۵
۲-۵-۱- ویژگی های مناظر میراثی	۱۵
۶-۱- مناظر میراثی و یادمانی ملی	۱۶
۱-۶-۱- مناظر ملی میراثی و یادمانی از نوع ایجاد شده در بستر زمان	۲۳
۲-۶-۱- مناظر ملی میراثی و یادمانی از نوع ازپیش طراحی شده	۲۴
۳-۶-۱- اهداف کلان مناظر میراثی و یادمانی ملی	۲۶
۴-۶-۱- مسائل بنیادین درمورد مناظر میراثی و یادمانی ملی	۲۹
۱-۴-۶-۱- متن و معنا	۲۹
۲-۴-۶-۱- عرصه فعال در زمان	۳۰
۳-۴-۶-۱- نمایش	۳۰
فصل دوم: معرفی شاخصه های کیفی محیط در مناظر میراثی و یادمانی ملی	
۱-۲- مقدمه	۳۵
۲-۲- شاخصه های کیفی مکان در مناظر میراثی و یادمانی ملی	۳۵
فصل سوم: پایداری و کارایی در زمان	
۱-۳- مقدمه	۴۳
۲-۳- تأثیر زمان بر روی بعد ظاهری و بعد معنایی مناظر میراثی و یادمانی ملی	۴۴
۳-۳- تأثیر مستقیم و غیرمستقیم زمان بر روی شاخصه های کیفی فضا	۴۸
۴-۳- تأثیرات زمان در شکل گیری مناظر میراثی و یادمانی ملی ایجاد شده در گذر زمان و ازپیش طراحی شده	۵۰

۵۳	--- ۵-۳ - جمع‌بندی شاخص کیفی پایداری و کارایی در زمان
۵۴	--- ۶-۳ - بررسی نمونه‌های موردی در زمینه شاخص کیفی پایداری و کارایی در زمان
۵۴	--- ۷-۳ - جمع‌بندی فصل شاخص کیفی پایداری و کارایی در زمان

فصل چهارم: پایداری بصری و معنایی

۶۳	--- ۱-۴ - مقدمه
۶۴	--- ۲-۴ - ریخت‌شناسی
۶۷	--- ۳-۴ - شاخص‌های بصری
۶۸	----- ۱-۳-۴ - شاخص‌های زمینه‌ای
۶۹	----- ۱-۱-۳-۴ - فاصله دید (مسافتی که سطح یا سوژه موردنظر از آن رویت خواهد شد.)
۷۶	----- ۲-۱-۳-۴ - زمان دید (طول مدتی که هر یک از مناظر در آن برهه زمانی تجربه خواهند شد)
۷۷	----- ۳-۱-۳-۴ - وسعت و تراکم ساخت‌وساز در بستر
۸۰	----- ۴-۱-۳-۴ - عناصر و ارتباط بین آنها
۸۲	----- ۲-۳-۴ - شاخص‌های ادراکی
۸۴	--- ۴-۴ - زیبایی‌شناسی بصری
۸۵	--- ۵-۴ - توالی بصری (دیدهای پی‌درپی)
۸۶	----- ۱-۵-۴ - ساختار لایه‌ای
۹۲	----- ۲-۵-۴ - اختلاف در سطوح
۹۳	----- ۳-۵-۴ - کیفیت کینستتیک راه
۹۳	--- ۶-۴ - جمع‌بندی شاخص کیفی غنای بصری
۹۵	--- ۷-۴ - بررسی نمونه‌های موردی در زمینه شاخص کیفی، غنای بصری
۱۰۲	--- ۸-۴ - نتیجه‌گیری از فصل پایداری بصری و معنایی

فصل پنجم: نفوذپذیری

۱۰۷	--- ۱-۵ - مقدمه
۱۰۸	--- ۲-۵ - انواع دسترسی‌ها به عرصه عملیاتی
۱۱۰	--- ۳-۵ - تأثیر الگوهای رفتاری بر دسترسی‌ها
۱۱۲	--- ۴-۵ - روش تجسمی - بصری در طراحی نظام دسترسی‌ها
۱۱۵	--- ۵-۵ - تحلیل بصری - رفتاری نظام دسترسی‌ها
۱۱۸	----- ۱-۵-۵ - دیتاست‌های مرسوم درمورد داده‌کاوی رفتاری در مناظر شهری
۱۱۹	--- ۶-۵ - جمع‌بندی شاخص کیفی نفوذپذیری
۱۲۰	--- ۷-۵ - بررسی نمونه‌های موردی در زمینه شاخص کیفی، نفوذپذیری
۱۳۱	--- ۸-۵ - نتیجه‌گیری از فصل شاخص کیفی نفوذپذیری

فصل ششم: خوانایی

۱-۶ - مقدمه	۱۳۷
۲-۶ - تعریف خوانایی از دید اندیشمندان	۱۳۸
۳-۶ - خوانایی در مناظر میراثی و یادمانی ملی	۱۳۹
۱-۳-۶ - خوانایی در ساحت ملی و فراملی	۱۳۹
۲-۳-۶ - خوانایی در ساحت شهری	۱۴۰
۳-۳-۶ - خوانایی در مناظر میراثی و یادمانی ملی	۱۴۱
۴-۶ - جمع‌بندی شاخص کیفی خوانایی	۱۴۵
۵-۶ - بررسی نمونه‌های موردی در زمینه شاخص کیفی خوانایی	۱۴۵
۶-۶ - نتیجه‌گیری از فصل شاخص کیفی خوانایی	۱۵۲

فصل هفتم: گوناگونی، سازگاری عملکردی و انعطاف‌پذیری

۱-۷ - مقدمه	۱۵۹
۲-۷ - گوناگونی در فرم	۱۶۰
۳-۷ - گوناگونی در معنا	۱۶۰
۴-۷ - گوناگونی در کاربری‌ها	۱۶۲
۱-۴-۷ - کاربری‌ها و میزان سازگاری آنها با یکدیگر	۱۶۳
۵-۷ - تطبیق‌پذیری و انعطاف‌پذیری	۱۶۴
۶-۷ - بررسی نمونه‌های موردی در زمینه شاخص کیفی گوناگونی	۱۶۶
۷-۷ - نتیجه‌گیری از فصل شاخص کیفی گوناگونی	۱۷۲

فصل هشتم: سرزندگی و زیست‌پذیری

۱-۸ - مقدمه	۱۷۷
۲-۸ - سرزندگی و زیست‌پذیری از نگاه اندیشمندان	۱۷۷
۳-۸ - سرزندگی و زیست‌پذیری در مناظر میراثی و یادمانی ملی	۱۷۹
۴-۸ - جمع‌بندی شاخص کیفی سرزندگی و زیست‌پذیری	۱۸۳
۵-۸ - نتیجه‌گیری از فصل شاخص کیفی سرزندگی و زیست‌پذیری	۱۸۳
--- پیوست (معرفی واژگان)	۱۸۶
--- منابع و مراجع	۱۸۷

پیشگفتار

الف

پیشگفتار

می‌اندیشیم در این دوران ناچیز، بودن سرانه مطالعاتی چه مطلبی در پیشگفتار کتابی بنویسیم که سال‌ها تلاش و همکاری را در خود جای داده است؟ چگونه اطمینان حاصل کنیم که کار ما نه تنها خواننده، بلکه درک، تجزیه و تحلیل خواهد شد و منبعی ارزشمند برای محققان خواهد شد و آماده استقبال از بازخوردهای سازنده خوانندگان و منتقدان است؟ علاوه بر این، ما امیدواریم که این کتاب الهام‌بخش تحقیقات بیشتر باشد و گفتمان‌های پیرامون جوهر کیفی مکان‌ها را گسترش دهد، موضوعی که نه تنها دامنه وسیعی را در بر می‌گیرد، بلکه به طور پیچیده‌ای با زمان عجین بوده و نیاز به تکامل و دیدگاه‌های تازه در هر دوره دارد.

با ما فکر کن به واژه قلمرو. به‌رغم مواجهه با آن در مطالعات معماری، منظر و شهری، چه‌قدر به‌طور عمیق در معنای آن کاوش کرده‌ایم؟ آیا درک ما از آن کامل است یا جایی برای تفسیر باقی می‌گذارد؟ و تا چه میزان ادراک ما با دیگران همخوانی دارد؟

با من تصور کن، چشمانمان را می‌بندیم و با هر تصور و هر معنایی که به واژه قلمرو می‌دهیم سعی می‌کنیم مهم‌ترین قلمرویی که می‌شناسیم را به زبان بیاوریم.

- برای من، مهم‌ترین قلمرو خانه است، در هم تنیده با خانواده.
- برای شما شاید، مهم‌ترین قلمرو خانواده است که با یک خانه تکمیل می‌شود و ساختار می‌یابد.

این تمرین سیال بودن مفهوم قلمرو را در ذهن ما نشان می‌دهد که فراتر از ساختار فیزیکی آن است. احتمالا بعد از خانه خود به یاد قلمروهایی مانند خانه پدربزرگ و مادربزرگان و خاطراتمان از آنها، کوچه‌هایی که دوران کودکی ما را قاب می‌کردند، پارک‌هایی که در آن بازی می‌کردیم و میادینی که محله‌های ما را مشخص می‌کردند، خواهیم افتاد. محله، قلمرویی که در گذشته با قدرت بیشتری نسبت به امروز خودنمایی می‌کرده است و اکنون شلن متفاوتی به تن دارد.

حالا بیایید خودمان را شهروند شهری مثل اصفهان تصور کنیم. این بار میدان نقش جهان، عمارت عالی قاپو، مسجد جامع عباسی، مسجد شیخ لطف الله و... قلمرو جمعی ما را تشکیل می‌دهند و این منظر میراثی ما را متصل به خاطرات مشترکمان می‌سازد.

بار دیگر تصور می‌کنیم که تنها اهل یک کشور مثل ایران هستیم. حال بی‌شک همگی بر این باوریم که میدان نقش جهان و عناصر بلافصل آن، به‌عنوان یک منظر میراثی و یادمان ملی، قلمرو ملی همه ما و عامل غرور و تعلق خاطر ما هستند.

به اتفاق نظر می‌رسیم که این قسم از مناظر میراثی در حکم مهم‌ترین و شاخص‌ترین قلمروهای ملی سزاوار توجه بی‌دریغ ما هستند. درحالی‌که اهمیت آنها اغلب نادیده گرفته می‌شود. فقدان قواعد و اصول ویژه برای طراحی و نگهداری این مجموعه‌ها، نبود توجه به روح زمان و حدود مجاز تغییرات در آنها، ناکارآمدی سیستم‌های برنامه‌ریزی و مدیریتی و... بعضاً باعث اغتشاش، بی‌نظمی، ناامنی و نبود مقبولیت ملی و بین‌المللی مناظر ملی شده است.

این کتاب تلاش می‌کند تا به این قلمروهای ملی، نشانگرهای کیفی آنها و چگونگی تجلی این نشانگرها در آنها بپردازد. هدف فصل اول این کتاب، برقراری ارتباط معنادار با خوانندگان، برانگیختن اشتیاق برای کشف مفاهیم بنیادی در مورد نشانه شهری، نماد ملی و حوزه بلافصل آن، مناظر میراثی، مناظر یادبودی و مناظر یادمانی ملی است. فصل دوم به معرفی شاخصه‌های کیفی در مناظر میراثی و یادمانی ملی اختصاص پیدا کرده و از فصل سوم تا فصل آخر هر فصل به یکی از این شاخصه‌ها و نحوه تحقق آنها پرداخته است.

عمل نوشتن همواره عملی انقلابی بوده است و نویسنده همواره در تلاش است تا ساختارها و عادات ذهنی را درهم شکند و نقبی به دل خاموشی بزند و صدای حقایق درون باشد. امید است که در این کتاب در نمایانی این حقایق مهم برای مخاطبانمان سهمی داشته باشیم و سرآخر از لسان سعدی چند بیتی برای آنها:

الا ای هنرمند پاکیزه خوی
هنرمند نشنیده‌ام عیب‌جوی
قبا گر حریر است و گر پرنیان
به ناچار حشوش بود در میان
تو گر پرنیانی نیایی، مجوش
کرم کارفرمای و حشوم پوش
ننازم به سرمایه فضل خویش
به دیروزه آورده‌ام دست پیش
شنیدم که در روز امید و بیم
بدان را به نیکان ببخشد کریم
تو نیز آر بدی بینیم در سخن
به خلق جهان‌آفری کار کن

فصل اول

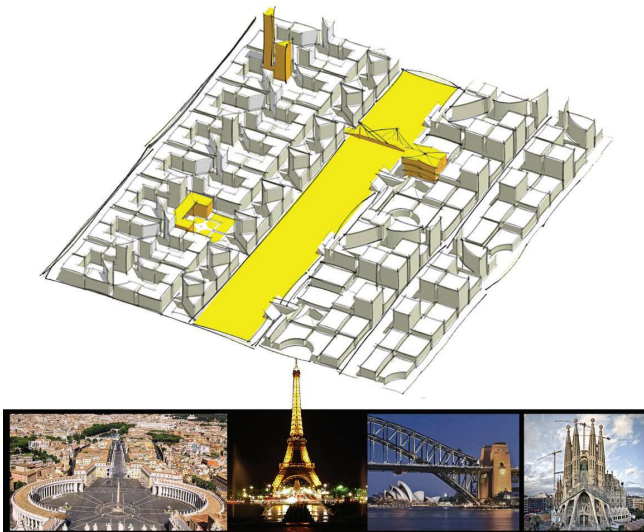
مفاهيم پایه

۱-۱- مقدمه

در راستای تحقق اهداف کتاب حاضر مبنی بر بازشناسی مناظر میراثی و یادمانی ملی و بررسی و نحوه برقراری شاخصه‌های کیفی مکان در آنها لازم است در این فصل، به معرفی اجمالی مفاهیمی مانند نشانه‌های شهری، نمادهای ملی، مناظر یادمانی، مناظر میراثی و درنهایت، مناظر میراثی و یادمانی ملی پرداخته شود. به‌طورطبیعی شناخت این مفاهیم به درک مطالب مطروحه در فصول آتی کمک شایان ذکری خواهند کرد.

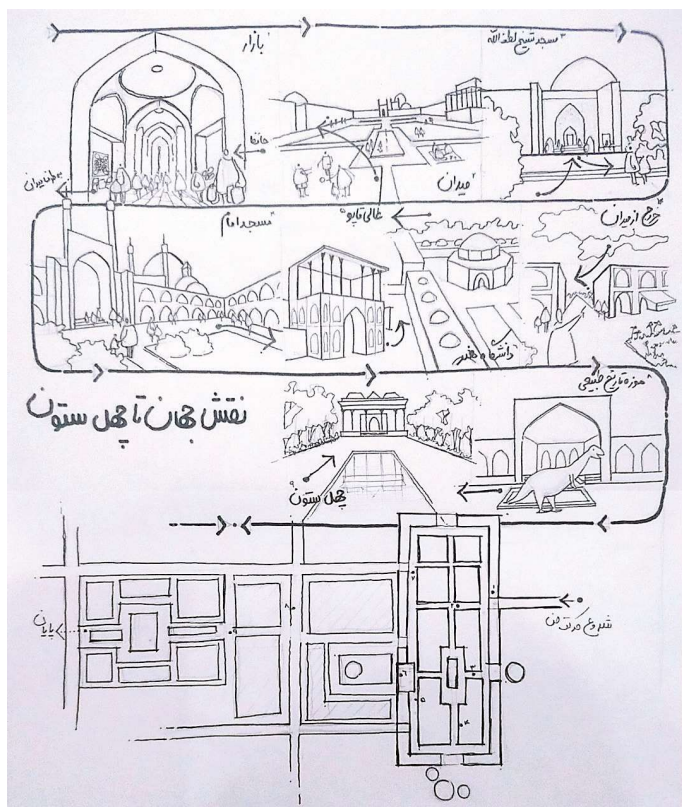
۱-۲- نشانه شهری

یکی از جنبه‌های بارز و تمایزدهنده هر شهر، نشانه‌های شهری آن است که در ابعاد، مقیاس و کاربری متفاوت هستند (شکل ۱-۱). این نشانه‌ها، عناصر یکتا و منحصر به فردی هستند که تصویر ذهنی مشهودی را در ذهن افراد شکل می‌دهند (لینچ، ۱۳۸۱: ۱۴۴). هنگامی که انسان به فضاهاى مختلف در یک شهر می‌رود، تلاش می‌کند تا عناصر شهری را شناسایی کند، روابط بین آنها را مشاهده کند و مسیر مناسب خود را برای حرکت در فضا پیدا کند (Chan et al., 2012:7). در واقع، ذهن به‌طور مداوم در تلاش است تا تصاویر ذهنی روشن، به‌هم‌پیوسته و منسجم از کل فضا تهیه کند و با آن فضا درگیر شود (Kuipers & Levitt, 1988:26).

شکل ۱-۱ (نشانه‌های شهری)

در شکل ۱-۲ می‌توان به مثالی از تصاویر ذهنی یک فرد در حین عبور از میدان نقش جهان تا چهل ستون اشاره کرد که این تصاویر، با کمک نشانه‌های موجود، به او کمک می‌کنند تا درک کلی و قابل فهم از محیط داشته باشد تا به راحتی بتواند از طریق این نشانه‌ها، محیطی خوانا و آدرس‌پذیر برای خود فراهم سازد. هرچه ابعاد فضای موردنظر کوچک‌تر و مدت زمان تعامل با آن بیشتر باشد، تدوین تصاویر ذهنی با پیوستگی و هماهنگی بیشتر صورت می‌گیرد. همچنین، برجسته‌بودن و ویژگی یکتایی نشانه‌های شهری به ارتقا کیفیت و انسجام این تصاویر ذهنی می‌افزاید (Kaymaz, 2013:742).

شکل ۱-۲ (به تصویر کشیدن تصور ذهنی ایجاد شده در محدوده نقش جهان تا چهل ستون)

اما برای طراحی نشانه‌های شهری، فقط داشتن ویژگی بی نظیر و منحصر به فرد کافی نیست. آنها به عنوان مجراهای حیاتی تعامل بین شهر و ساکنان آن عمل می‌کنند و